

Tomáš Dopita, Kateřina Kočí,
Klára Čmolíková Cozlová

Uvnitř diplomacie

Jak na genderovou nerovnost
v zahraniční službě

Tomáš Dopita, Kateřina Kočí,
Klára Čmolíková Cozlová

Uvnitř diplomacie

Jak na genderovou nerovnost
v zahraniční službě

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno.

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

Tato publikace byla vypracována v rámci projektu „Rovnost žen a mužů v české zahraniční politice a rozvojové spolupráci“, CZ.03.1.51/0.0/0.0/15_028/0006338.

Mgr. Tomáš Dopita, Ph.D.

Mgr. Ing. Kateřina Kočí, Ph.D.

Mgr. Klára Čmolíková Cozlová

UVNITŘ DIPLOMACIE

Jak na genderovou nerovnost v diplomatické službě

Vydala Grada Publishing, a.s.
U Průhonu 22, 170 00 Praha 7
tel.: +420 234 264 401
www.grada.cz
jako svou 7484. publikaci

Recenzovala:

Mgr. Petra Ali Doláková

Odpovědná redaktorka Helena Varšavská
Sazba a zlom Antonín Plicka
Návrh a zpracování obálky Antonín Plicka

Počet stran 72
Vydání 1., 2020

Vytiskl Tribun EU, s.r.o., Brno

© Grada Publishing, a.s., 2019

ISBN 978-80-271-1437-5 (ePub)

ISBN 978-80-271-1436-8 (pdf)

ISBN 978-80-271-2428-2 (print)

Obsah

Předmluva (<i>Věra Jourová</i>)	7
Uvnitř diplomacie: Jak na genderovou nerovnost v zahraniční službě	9
1. Rovnost a práva diplomatů a diplomatek	15
1.1 Afirmativní opatření	15
1.2 Flexibilita práce	18
1.3 Právo na mateřství	21
2. Práva a potřeby doprovázejících osob	25
2.1 Právní status	25
2.2 Důchodové pojištění	27
2.3 Zdravotní péče	30
2.4 Pracovní život	32
2.5 Vzdělávání a péče o děti	34
3. Systém zahraniční služby	39
3.1 Institucionalizace principu rovnosti	39
3.2 Spolupráce se sdruženími rodinných příslušníků	43
3.3 Rozvíjení rodinné politiky	45
3.4 Přizpůsobení personální politiky	47
Závěr	49
Přílohy	55
Zdroje	61
Shrnutí	67
Summary	69
Inside Diplomacy: How to Deal with Gender-Inequality in Foreign Service	69
Rejstřík	71

Předmluva

Žijeme ve světě, kde více než polovina lidí kvůli svému pohlaví čelí systematickým a strukturálním překážkám z pohledu rovnosti. Jako evropská komisařka pro spravedlnost, spotřebitele a rovnost žen a mužů vítám tuto publikaci, která zlepšuje povědomí o nerovnosti žen a mužů v zahraniční službě a přináší náměty na řešení v této oblasti.

Rovnost žen a mužů je základní hodnotou a cílem Evropské unie zakotveným v jejích zakládajících smlouvách. Rovnost žen a mužů je rovněž jádrem Agendy OSN pro udržitelný rozvoj 2030, a sice cíl č. 5 – dosažení rovnosti pohlaví a posílení postavení všech žen a dívek –, a je také průřezovou prioritou pro všechny ostatní cíle. Zvláště relevantním hlediskem cíle č. 5 pro tuto publikaci je zajištění plné a účinné účasti žen a jejich rovných příležitostí ve vedení na všech úrovních rozhodovacího procesu v politickém, ekonomickém i veřejném životě.

Přestože se 87 % Evropanů domnívá, že rovnost žen a mužů je důležitá pro podniky i hospodářství, a 91 % ji považuje za významnou pro spravedlivou a demokratickou společnost, nerovnosti mezi ženami a muži přetrvávají.

Jelikož rovnost žen a mužů jde ruku v ruce s dosažením míru, bezpečnosti, hospodářské prosperity a udržitelného růstu na celém světě, má začlenění hlediska rovnosti žen a mužů do diplomatických služeb zásadní význam. Vyvážené zastoupení žen a mužů v diplomacii je důležité nejen z hlediska reprezentace zemí a občanů, jimž diplomaté slouží. V září roku 2018 společně EU a Kanada uspořádaly v Montrealu vůbec první schůzku ministryň zahraničních věcí, kterou vedly moje kolegyně – vysoká představitelka a místopředsedkyně Frederica Mogheriniová a kanadská ministryně zahraničních věcí Chrystia Freelandová. Cílem summitu bylo zapracovat ženskou perspektivu do tradičních výzev zahraniční politiky. Účastnice, ministryně zahraničních věcí z celého světa, zdůraznily

přínos zahraniční a bezpečnostní politiky, která zohledňuje problematiku rovnosti žen a mužů, a význam smysluplné účasti žen na všech úrovních rozhodování a vedení. Apeluji na představitele zahraniční politiky, aby z tohoto závazku vycházeli. Jako příklad uvádím cíl Evropské komise, kterým je 40% zastoupení žen ve středním a vyšším managementu do konce roku 2019.

Oblasti, kde je nutné jednat a na něž tato publikace upozorňuje, například zvýšení zastoupení žen ve vyšším managementu, zajištění přístupu ke zdravotní péči a vzdělávání pro děti diplomatů a institucionalizace zásady rovnosti, jsou odrazem situace na širším trhu práce a ve společnosti v EU.

Tato publikace bude užitečným nástrojem nejen pro experty a expertky, kteří pracují na problematice rovnosti žen a mužů v diplomacii a zahraniční politice. Rovnost žen a mužů v zahraniční politice i nad její rámec se stane skutečností, jen pokud se změní vnímání, posunou se společenské normy, proběhne úprava předpisů a reorganizace institucí a pokud bude na všech úrovních v tomto smyslu vyvíjeno trvalé úsilí.

Věra Jourová

evropská komisařka pro spravedlnost,
ochranu spotřebitelů a otázky rovnosti
pohlaví (2014–2019)

Uvnitř diplomacie: Jak na genderovou nerovnost v zahraniční službě

Diplomacie je tradičně nástrojem vnější politiky významných subjektů mezinárodních vztahů. Často se ale zapomíná, že i vnější vztahy mají svoji vnitřní dimenzi. Kvůli tomuto zapomínání mohou různé formy nerovnosti či diskriminace uvnitř zahraniční služby procházet bez povšimnutí a ovlivňovat kvalitu diplomacie jako takové. Před rozšířením modelu moderního státu ženy často měly diplomatický vliv a zastávaly významné vyjednávací pozice. S nástupem státních ministerstev a byrokratizací diplomacie v 19. století však byly ženy z výkonu diplomacie na dlouhou dobu formálně vyloučeny (Aggestam, Towns, 2018, s. 279–283). Situace se začala pomalu měnit až po roce 1918 a v roce 1933 ženy působily ve třinácti diplomatických sborech, včetně Nikaraguy či Turecka. Je zajímavé, že tradiční velmoci byly v té době ženám uzavřenější než nově vzniklé státy (Bloch, 2004, s. 93). Silnější vzestup žen do vyšších pater diplomacie započal až po druhé světové válce, přičemž to byly zejména levicově laděné vlády, za jejichž působení docházelo k vyrovnávání zastoupení mužů a žen.¹ V současnosti je diplomacie obvykle formálně otevřená ženám stejně jako mužům a v mnoha zahraničních službách je poměr mužů a žen již víceméně vyrovnaný. Obecně se ženy mnohem méně prosazují do vedoucích a prestižních pozic.

Trendu mužské dominance odpovídá i situace v české zahraniční službě. Žena ještě nikdy na českém či československém ministerstvu zahraničních věcí nezastávala ministerskou pozici. Pohled do záznamů o obsazení nejvyšších pozic na ministerstvu ukazuje, že po téměř

nulovém zastoupení v roce 1988 docházelo k postupnému nárůstu počtu žen v řídicích pozicích. V roce 2007 jsme tak na českém ministerstvu mohli potkat čtyři náměstkyně a v roce 2008 šestnáct ředitelky odborů. S rokem 2008 však trend zvyšování počtu žen ve vedoucích pozicích skončil a následoval mírný pokles relativního zastoupení žen. V květnu roku 2016 byla na českém ministerstvu zahraničních věcí jedna náměstkyně mezi devíti kolegy na stejné úrovni hierarchie. Na pozici vedoucí oddělení pracovalo 33 % žen, ředitelky odborů bylo 30 % a nejvyšší pozice zastupitelských úřadů byly obsazeny ženami jen z 18 % (Přehled zastoupení 1988–2016). Ženy a muži jsou na českém ministerstvu zahraničních věcí rozděleni i horizontálně. Data platná k 1. červnu 2016 ukazují, že pozice účetní, asistent/ka a konzulární referent/ka jsou zastávány převážně ženami, zatímco pozice hospodáře, řidiče, domovníka či kuchaře vykonávají především muži (Složení českého MZV 2016). Česká zahraniční služba není v tomto ohledu výjimkou. Podobné trendy vertikálního a horizontálního rozdělení mužů a žen je možné sledovat i v dalších zahraničních službách.ⁱⁱ

Právy a postavením žen či mocenskými vztahy mužů a žen se doposud zabývalo velké množství odborné literatury. Na mezinárodní úrovni byla pozornost zaměřena zejména na oblasti rozvoje (Boserup, 1970/2007), bezpečnosti (O'Sullivan, 2019) či na postkoloniální reflexi a kritiku (Spivak, 1988). Na vnitrostátní úrovni pak šlo zejména o otázky ekonomické a politické participace žen ve společnosti (Hooks, Bell, 2000; Kobová, 2015). Genderovým otázkám v diplomacii či zahraniční službě byla doposud věnována pozornost zejména z historického hlediska. Existuje množství studií zabývajících se životem a významnými činy jednotlivých žen (Daybell, 2011), rolí žen v neformální diplomacii (Costigliola, Churchill, 2012) nebo historií otevírání diplomacie ženám na jednotlivých ministerstvech (McCarthy, 2009, 2014). Některé diplomatky také publikovaly autobiografická pojednání o své diplomatické kariéře, ve kterých se mimo jiné věnovaly i otázce, proč ženy nejsou v diplomacii tak úspěšné jako muži (Bloch, 2004;

Rahman, 2011). V tomto ohledu stojí za povšimnutí publikace Nancy McGlen¹ a Meredith Sarkees, která v roce 1993 představila analýzu některých stereotypů, kulturních norem a diskriminačních postupů vedoucích k vylučování žen z účasti na řešení otázek zahraniční politiky. Podobně i studie Nanette Levinson a Pauline Baker (1998) a Caroline Linse (2004) identifikovaly některé základní trendy v kariéře a kariérním postupu diplomatek. Zajímavým, i když metodologicky a stylisticky fragmentovaným příspěvkem k výzkumu postavení žen a mužů v diplomacii byla editovaná kniha o rovných příležitostech ve slovinské diplomacii (Jazbec et al., 2011). Za rámec čistě historického výzkumu jdou nedávná práce Sylvie Bashevkin (2018) a publikace editovaná Jennifer Cassidy a Mary Robinson (2017), které se zabývají vlivem žen na diplomacii, respektive rolí žen v současné diplomacii. Důležitým příspěvkem je i nedávno vydaná kniha editovaná Karin Aggestam a Ann Towns (2018), která se zaměřuje na genderové rozdělení práce a pozic v současné diplomacii a mezinárodním vyjednávání. Ve vztahu k české diplomacii se nedávno k počtům mužů a žen v české diplomacii vyjádřil Vít Borčany (2017).ⁱⁱⁱ

Výše představená literatura chápe genderové nerovnosti v současné diplomacii jako důsledek dlouhodobé mužské dominance v této oblasti lidské činnosti. I když jsou formální zákazy v současnosti většinou odstraněné, přesto je sociální a mocenské tkanivo zahraničních služeb stále utkáno zejména z mužské zkušenosti, což nadále ovlivňuje to, jak se zahraniční služba dělá a co je v ní možné. Tato studie na výše představená zjištění navazuje, chce však jít za úroveň identifikace historických příčin a současných projevů genderové nerovnosti. Ambicí této publikace je identifikovat aktivity, iniciativy a opatření, které doposud byly proti genderové nerovnosti v zahraniční službě využity nebo by využity být mohly.

---

¹ Jména zahraničních autorek ponecháváme na přání autorského kolektivu v nepřechýleném, tj. neskloňovaném tvaru (pozn. red.).

Jako základní zdroj informací pro naši analýzu nám sloužila praxe zahraničních služeb jednotlivých států a Evropské služby pro vnější činnost, se kterou jsme se seznamovali prostřednictvím dlouhodobého výzkumu zahrnujícího sběr dokumentů, rozhovory s jednotlivci i skupinami, dotazníková šetření a účast na odborných i veřejných akcích, jakož i pořádání těchto akcí.

Pozornost zaměřená na odstraňování mužské dominance v diplomacii se promítá i do struktury této publikace. Sledovaná genderová nerovnost je pro nás odrazovým můstkem pro vykreslení jednotlivých iniciativ, které pro odstraňování nerovnosti byly či případně mohou být použity. Začínáme s kapitolou zaměřující se na rovnost a práva diplomatů a diplomatek, ve které se konkrétně věnujeme afirmativním opatřením, flexibilitě práce a právu na mateřství v zahraniční službě. Druhou kapitolu věnujeme právům a potřebám doprovázejících osob, specificky otázkám právního statusu, důchodového pojištění, zdravotní péče a pracovního života doprovázejících osob, jakož i zajištění zdravotní péče a vzdělávání dětí. Třetí kapitola se pohybuje na systémové úrovni, přičemž tematizuje institucionalizaci principu rovnosti, spolupráci se sdruženími rodinných příslušníků, rozvíjení alternativní rodinné politiky a přizpůsobení personální politiky specifickým zahraniční služby.

Postavení diplomatek a diplomatů, doprovázejících osob, jakož i systémové nastavení zahraniční služby zde chápeme jako tři hlavní bitevní pole, na kterých se denně odehrávají souboje o genderovou (ne)rovnost a kvalitu zahraniční služby jako takové. Věříme, že zohledňování principů genderové rovnosti a spravedlnosti uvnitř administrativního soukolí zahraniční služby je přímo propojené s dlouhodobým zvyšováním kvality diplomacie a zahraniční politiky, jakož i s obecným zvyšováním spravedlnosti, sociální soudržnosti a blahobytu společnosti. Odstraňování genderové nerovnosti v zahraniční službě je plně v souladu s principy lidské důstojnosti a lidských práv ukotvenými jak v českém ústavním pořádku, tak v mezinárodních úmluvách, ke kterým Česká republika